OPKOERS

NEDERLANDS 1

DERDE GRAAD DOORSTROOM

EXAMENCOMMISSIE 2026 - 2027

Inhoud

Hoe zit het examen voor jou in elkaar? 3
- Hoe de vragen eruitzien 3
- Hoe de punten verdeeld zijn 3
- Wat je mag gebruiken 3
- Wat je meebrengt 3
- Hoe deze cursus is opgebouwd 4

Lezen en luisteren 5
- 1.1 Het communicatiemodel 5
- 1.2 Soorten teksten 7
- 1.3 Onderwerp, hoofdgedachte en hoofdpunten 8
- 1.4 Hoe een tekst in elkaar zit 9
- 1.5 Strategieën bij lezen en luisteren 11
- 1.6 Luisteren 12
- 1.7 Argumentatie 13
- 1.8 Bronnen beoordelen 15
- 1.9 Een tekst analyseren: een uitgewerkt voorbeeld 17

Literatuur 21
- 2.1 Algemene begrippen 21
- 2.2 Proza 22
- 2.3 Poëzie 27
- 2.4 Dramatiek 33
- 2.5 Stijl en stijlfiguren 34
- 2.6 Literaire stromingen 40
- 2.7 Twee uitgewerkte analyses 47
- Oplossingen bij deel 2 50

Taalbeschouwing 52
- 3.1 Taalregisters en beleefdheidsconventies 52
- 3.2 Non-verbale communicatie 53
- 3.3 Taalvariëteiten in het Nederlands 53
- 3.4 Stereotypering op basis van taal 54
- 3.5 Taal als factor bij inclusie en exclusie 55

Ondersteunende kennis 57
- 4.1 Woordenschat 57
- 4.2 Fonologie en spelling 57
- 4.3 Syntaxis 59
- 4.4 Morfologie 61
- 4.5 Semantiek 62

Begrippenlijst 66
- En nu: oefenen 76

DEEL 1

Lezen en luisteren

Gewicht op het examen: 60 % (lezen 30 %, luisteren 30 %)

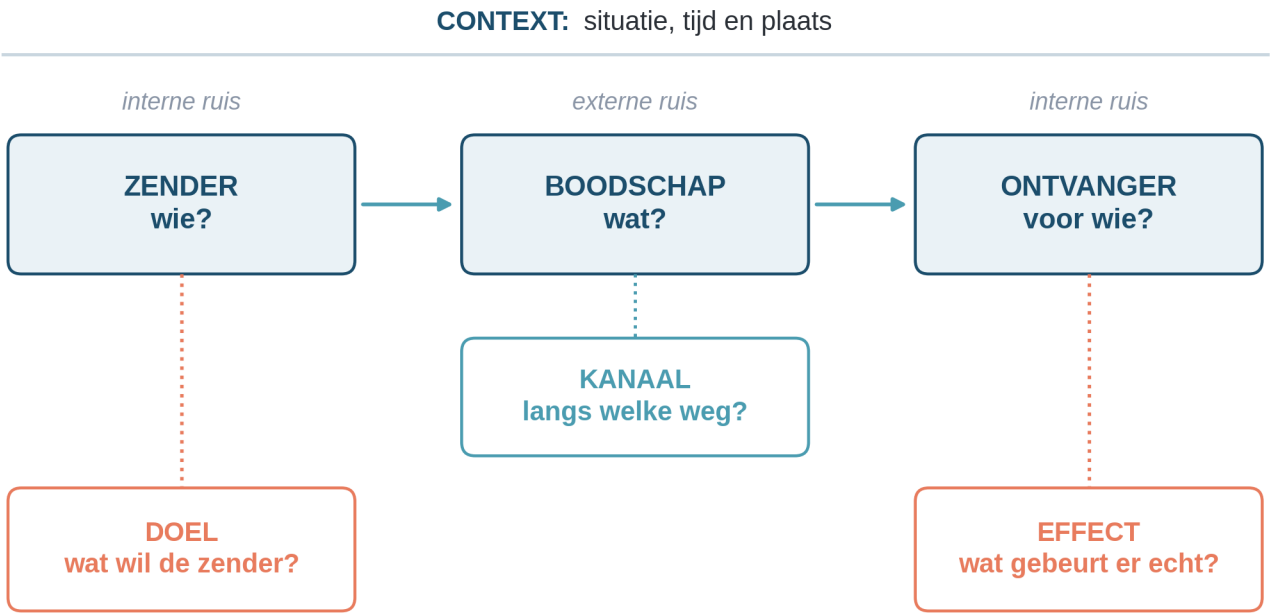
> **LEERDOEL**
> Je begrijpt lees- en luisterteksten van verschillende tekstsoorten, haalt er de kern en de relevante informatie uit, en beoordeelt kritisch of een bron betrouwbaar, correct en bruikbaar is.

Zestig procent van je punten hangt af van wat je met een tekst of een fragment kan doen: de kern eruit halen, de opbouw doorzien, de bedoeling van de zender inschatten en beoordelen of je de bron mag vertrouwen. Dit deel behandelt die vaardigheden in de volgorde waarin je ze op het examen gebruikt.

1.1 Het communicatiemodel

De vakfiche zegt het letterlijk: je gebruikt het communicatiemodel bij élke lees- en luisteropdracht. Daarom begint deze cursus ermee. Alles wat verderop komt (het onderwerp bepalen, de betrouwbaarheid inschatten, een tekstsoort herkennen) is in feite een deelvraag van dit model.

Het idee erachter is eenvoudig. Een tekst is geen op zichzelf staand ding, maar iets wat iemand met een bedoeling naar iemand anders stuurt, via een bepaald kanaal, in een bepaalde situatie. Wie dat vergeet, leest een reclamefolder alsof het een encyclopedie is.



Schema: de negen onderdelen van het communicatiemodel. Doel hoort bij de zender, effect bij de ontvanger.

1.1.1 De negen onderdelen

Onderdeel	De vraag die je stelt	Voorbeeld: een krantenartikel over polarisatie
zender	wie maakte de tekst?	een journalist van De Standaard
boodschap	wat wordt er gezegd?	sociale media versterken polarisatie
ontvanger	voor wie is de tekst bedoeld?	volwassen lezers met interesse in maatschappij

Onderdeel	De vraag die je stelt	Voorbeeld: een krantenartikel over polarisatie
kanaal	langs welke weg bereikt de boodschap de ontvanger?	de krant, op papier en online
context	in welke situatie, tijd en plaats gebeurt het?	Vlaanderen, na een verhitte verkiezingscampagne
doel	wat wil de zender bereiken?	informeren, en waarschuwen
effect	wat gebeurt er werkelijk bij de ontvanger?	de lezer wordt kritischer over zijn eigen mediagebruik
interne ruis	wat verstoort de communicatie ín zender of ontvanger?	de lezer is moe; de journalist heeft een vooroordeel
externe ruis	wat verstoort ze van buitenaf?	slechte audiokwaliteit, rommelige lay-out, storende reclame

1.1.2 Doel en effect zijn niet hetzelfde

Dit is het onderscheid waarop het vaakst getest wordt, en waartegen het vaakst gezondigd wordt. Het **doel** is wat de zender wíl. Het **effect** is wat er gebeurt. Een reclamespot wil dat je een product koopt; als je de spot irritant vindt en juist niets koopt, is het doel niet gehaald maar is het effect wel reëel.

Vraagt een examenvraag naar het doel, dan kijk je naar de zender. Vraagt ze naar het effect, dan kijk je naar de ontvanger.

1.1.3 Waarom het kanaal ertoe doet

Het kanaal bepaalt hoe een boodschap eruitziet, hoe lang ze is, hoe emotioneel ze mag klinken en hoeveel controle er op de inhoud zat.

- Een **wetenschappelijk artikel** vermeldt zijn bronnen, is lang en formeel, en is door vakgenoten nagelezen.
- Een **krantenbericht** is korter, maar er zit een redactie tussen die feiten nakijkt.
- Een **blogpost** heeft die redactie niet.
- Een **tweet** is kort, vaak emotioneel en zelden onderbouwd.
- Een **filmpje op sociale media** moet je in de eerste seconden vasthouden, en is daarom gebouwd op prikkeling, niet op nuance.

Daaruit volgt meteen een van de sterkste signalen voor nepnieuws: een bericht dat alleen via sociale media circuleert en nergens anders opduikt, is verdacht. Daar komen we in hoofdstuk 1.8 op terug.

1.1.4 Ruis

Ruis is alles wat tussen de boodschap en het begrip in gaat staan. **Interne ruis** zit in de hoofden: vermoeidheid, verstrooidheid, vooroordelen, te weinig voorkennis, een taalachterstand. **Externe ruis** zit in de omgeving of het kanaal: lawaai in het lokaal, een krakerige opname, een onleesbaar lettertype, een slechte verbinding.

Bij luisterfragmenten wordt hier graag naar gevraagd, omdat ruis daar hoorbaar is. Achtergrondgeluid in een straatinterview is externe ruis; een spreker die zo snel praat dat je afhaakt, veroorzaakt interne ruis bij de luisteraar.

STUDEERTIP: HET MODEL ALS OPENINGSZET

Neem de gewoonte aan om bij elke bron eerst drie dingen vast te stellen voor je aan de vragen begint: wie zegt dit, tegen wie, en waarom.

Dat kost je tien seconden en het beantwoordt vaak al de helft van de vragen. Een filmpje waarin een influencer een energiedrank aanprijst, lees je vanzelf anders zodra je ziet dat het merk de video betaald heeft: dezelfde beelden, een ander doel. Net zo bij een review van een game: is die geschreven door een speler die hem zelf kocht, of door iemand die hem gratis kreeg van de uitgever?

1.2 Soorten teksten

Op je examen krijg je zeven soorten lees- en luisterteksten. Je moet ze herkennen, want de tekstsoort zegt je wat de zender wil, en dus hoe kritisch je moet zijn.

Tekstsoort	Wat de tekst wil	Voorbeelden
informatief	je iets laten weten	krantenartikel, stukje uit een leerboek, interview, reportage
persuasief	je overtuigen of beïnvloeden	reclamefilmpje, folder van een partij, campagne tegen te snel rijden, propaganda, fake news, publireportage
argumentatief	een standpunt onderbouwen met argumenten	pleidooi, betoog, debat
opiniërend	een mening geven	boekrecensie, hotelbeoordeling, forumreactie, productreview, protestlied
prescriptief	zeggen hoe je iets doet	handleiding, recept, bijsluiter, instructiefilmpje, schoolreglement, veiligheidsvoorschriften
narratief	een verhaal vertellen	vlog, reisverslag, true- crimepodcast, verhalend gedicht
literair	een esthetische ervaring geven, vaak via emotie	kortverhaal, strip, gedicht, lied, stand-upcomedy

1.2.1 Het verschil dat het vaakst gemist wordt

Argumentatief en opiniërend liggen dicht bij elkaar, en persuasief ligt daar weer naast. Het onderscheid zit in de manier waarop de zender je meekrijgt.

- Een **opiniërende** tekst zégt wat de schrijver vindt: “Ik vond dit boek traag en voorspelbaar.”
- Een **argumentatieve** tekst bouwt een redenering op met argumenten en meestal ook tegenargumenten, en werkt naar een conclusie toe. Je kan de structuur ervan tekenen.
- Een **persuasieve** tekst wil je in beweging krijgen en gebruikt daarvoor niet alleen argumenten maar ook beelden, muziek, herhaling, angst of humor. Reclame is het schoolvoorbeeld; propaganda is de politieke variant.

Kort gezegd: opiniërend deelt een oordeel, argumentatief onderbouwt het, persuasief verkoopt het.

1.2.2 Teksten combineren doelen

Weinig teksten zijn zuiver één soort. Een recensie informeert je over de inhoud van een film en geeft daarna een oordeel: informatief én opiniërend. Een publireportage ziet eruit als een krantenartikel maar is betaalde reclame: informatief van vorm, persuasief van bedoeling. Een true-crimepodcast vertelt een verhaal en informeert tegelijk.

Krijg je een vraag naar de tekstsoort en twijfel je tussen twee opties, kijk dan naar het doel van de zender, niet naar de vorm. De vorm kan geleend zijn; de bedoeling niet.

1.2.3 Taalvariëteiten in de bronnen

De teksten die je krijgt, zijn niet allemaal in verzorgd Standaardnederlands. Je kan een fragment in tussentaal krijgen, een straatinterview met dialectklanken, een rapper die jongerentaal gebruikt, een jurist die vakjargon spreekt. Dat is bewust: in deel 3 zie je dat het herkennen en duiden van die variëteiten zelf leerstof is.

1.3 Onderwerp, hoofdgedachte en hoofdpunten

Vier vaardigheden uit de vakfiche horen bij elkaar en worden in bijna elke opdracht getest: het onderwerp bepalen, de hoofdgedachte, de hoofdpunten, en daaruit relevante informatie selecteren. Ze verschillen in omvang, niet in soort.

Begrip	Wat het is	Lengte	Voorbeeld
onderwerp	waarover de tekst gaat	één of enkele woorden	polarisatie in de samenleving
hoofdgedachte	de belangrijkste boodschap	één zin	polarisatie is een groeiend en complex probleem dat versterkt wordt door sociale media
hoofdpunten	de elementen die de hoofdgedachte dragen	enkele zinnen	algoritmes creëren echokamers en filterbubbels; sensationele berichten gaan sneller viraal; anonimiteit maakt haatdragende communicatie makkelijker

Een handige controle: het onderwerp past in een titel, de hoofdgedachte past in één zin uit de inleiding of het slot, en de hoofdpunten zijn de kopjes die je zou zetten als je de tekst zelf moest indelen.

De hoofdgedachte staat zelden letterlijk in de tekst. Ze staat meestal wél in het verlengde van de eerste of de laatste alinea. Vind je ze niet, stel dan de vraag: als deze tekst maar één zin lang mocht zijn, welke zin bleef er dan over?

1.3.1 Hoofdzaken en bijzaken

Bijzaken zijn niet fout of overbodig: ze zijn ondersteunend. Voorbeelden, cijfers, anekdotes en citaten illustreren een hoofdpunt maar zijn het niet. Een veelgemaakte fout is een aantrekkelijk detail voor de hoofdgedachte aanzien, precies omdat een goede schrijver dat detail zo levendig maakt.

De test: als je een zin schrapt en de redenering blijft overeind, was het een bijzaak.

1.3.2 Relevante informatie selecteren

Bij dit vraagtype krijg je één of meerdere teksten en een concrete vraag, bijvoorbeeld: wat zijn echokamers en filterbubbels, en hoe ontstaan ze? Je moet dan niet samenvatten wat er staat, maar eruit halen wat een antwoord geeft.

- Lees eerst de vraag, dan pas de tekst. Je weet dan waarnaar je zoekt.
- Zoek naar de sleutelwoorden uit de vraag én hun synoniemen. Staat er “echokamer” in de vraag, dan kan de tekst spreken over “een omgeving waarin je alleen gelijkgezinden hoort”.
- Krijg je meerdere bronnen, dan hoort bij elke bron meestal een stuk van het antwoord. Kijk waar ze elkaar aanvullen en waar ze elkaar tegenspreken.

1.3.3 Notities nemen

Je notities moeten aansluiten bij de inhoud en duidelijk genoeg zijn om er achteraf nog iets aan te hebben. Dat is geen vormvereiste maar een praktische: bij een luisterfragment zijn ze alles wat je overhoudt.

Wat werkt: afkortingen en symbolen (→ voor “leidt tot”, ≠ voor “in tegenstelling tot”, + en −),

telegramstijl in plaats van volzinnen, een structuur die de tekst volgt (een schema, een tabel,

een mindmap, een tijdlijn), en cijfers, namen en jaartallen altijd voluit, want die herinner je je

achteraf niet.

Wat niet werkt: proberen alles op te schrijven. Wie meeschrijft, stopt met luisteren. Noteer het skelet en vertrouw erop dat je het vlees erbij herinnert.

> **STUDEERTIP: BIJ EEN LUISTERFRAGMENT NOTEER JE VÓÓRAF AL**
>
> Lees, als het kan, de vragen voor het fragment start en zet de sleutelwoorden ervan op je kladblad. Je luistert dan gericht in plaats van hopend.
>
> Krijg je twee beluisteringen: gebruik de eerste voor de grote lijn en de structuur, de tweede voor de details en de cijfers. Wie het omgekeerd doet, verdrinkt in de eerste ronde in losse feiten.

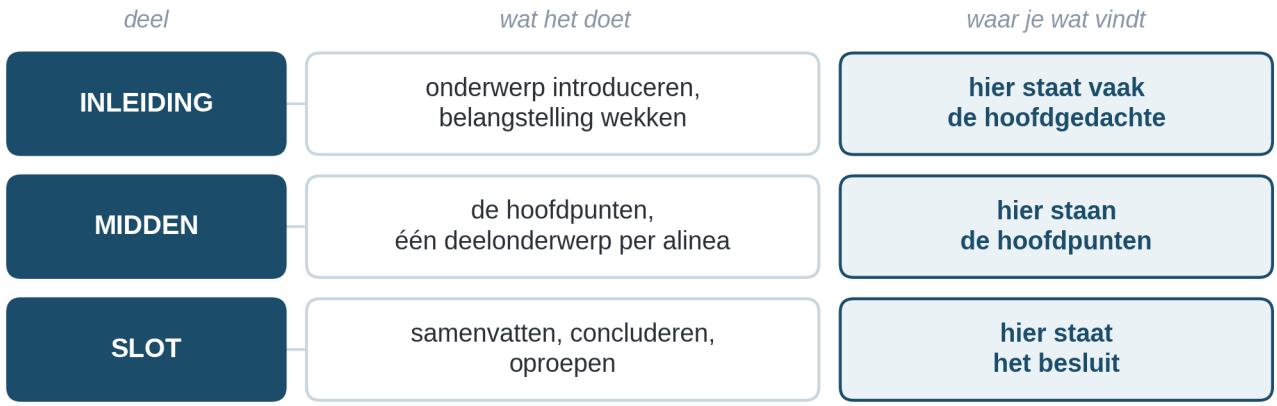
1.4 Hoe een tekst in elkaar zit

Een tekst begrijpen is voor een groot deel: zien hoe hij gebouwd is. Wie de bouw ziet, weet waar hij moet zoeken.

1.4.1 De IMS-structuur

Elke goed gestructureerde tekst bestaat uit een **inleiding**, een **midden** en een **slot**. De inleiding introduceert het onderwerp en wekt belangstelling; het midden werkt uit; het slot vat samen, concludeert of doet een oproep. Op een examen betekent dat: de hoofdgedachte zoek je in de inleiding of het slot, de hoofdpunten in het midden, en het besluit staat vrijwel altijd in het slot.

Per alinea vind je één deelonderwerp terug. Dat is geen wet maar een schrijfconventie, en juist daarom bruikbaar: het aantal alinea’s in het midden is meestal het aantal hoofdpunten.



Schema: de IMS-structuur, en waar je op een examen wat terugvindt.

1.4.2 Verbanden tussen alinea's

Verband	Wat de tweede alinea doet	Typische signaalwoorden
chronologisch	vertelt wat er daarna gebeurde	eerst, vervolgens, daarna, ten slotte
oorzakelijk	geeft het gevolg	daardoor, dus, bijgevolg, zodat
redengevend	geeft de reden	want, omdat, immers, aangezien
opsommend	voegt iets van dezelfde orde toe	bovendien, daarnaast, ook, ten tweede
tegenstellend	zet er iets tegenover	maar, echter, toch, daarentegen
vergelijkend	legt naast elkaar	zoals, evenals, in vergelijking met
doel-middel	zegt waartoe of waarmee	om te, daartoe, door middel van
voorwaardelijk	stelt een voorwaarde	als, indien, tenzij, op voorwaarde dat
samenvattend	brengt samen	kortom, samengevat, al met al
concluderend	trekt de conclusie	dus, daarom, we kunnen besluiten
voordelen-nadelen	weegt af	een voordeel is, daar staat tegenover

1.4.3 Structuuraanduiders

Structuuraanduiders zijn de wegwijzers in een tekst. Er zijn er twee soorten.

Verwijswoorden verwijzen naar iets wat eerder of later staat: zij, hem, deze, die, hun, dat, er. Bij een vraag als "waarnaar verwijst *deze* in regel 12?" zoek je het dichtstbijzijnde passende zelfstandig naamwoord dat ervóór staat, en controleer je of de zin klopt als je het invult.

Signaalwoorden geven het verband aan: maar, ten eerste, tot slot, dus, want, hoewel, als. Ze laten je de gedachtegang reconstrueren. Eén woord kan de betekenis van een hele alinea kantelen: "Het plan is duur. Bovendien werkt het" is iets heel anders dan "Het plan is duur. Toch werkt het."

1.4.4 Vaste tekststructuren

Naast de IMS-opbouw bestaan er negen vaste structuren die je moet kunnen herkennen. Ze zeggen je welke vraag de tekst beantwoordt.

Structuur	De vraag die de tekst beantwoordt
argumentatiestructuur	wat vind ik, en waarom moet jij dat ook vinden?